

טבת התשע"ד

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
להבדל שבין פרשת בא לפרשת וארא
לפרשת בא (על פי שיעור של הרב משה ליכטנשטיין)

עבדים במקום החרטומים

בעקבות זאת, ניתן להבחין במספר שינויים המתחוללים בפרשה בהנהגת המכות לעומת הפרשה הקודמת. ראשית, החרטומים יצאו מן התמונה ובמקומם מופיעים עבדי פרעה. עבדי פרעה הינם המערכת האזרחית המנהלת את המדינה והדואגת לתפקודה היום-יומי. עניינם אינו בשאלות התיאולוגיות אלא בשלום הממלכה ומשאביה. ממילא, כל עוד פרעה התגושש עם משה מסביב לשאלת מי ד' ולא נגרם מכך כל נזק למדינה, הם לא התערבו בנעשה. ברם, מרגע שהמדינה מתחילה להיפגע ומרכז הכובד של המכות הוא ניסיון לשבור את התשתית הכלכלית והאנושית של מצרים, אזי הם במוקד העניינים, ודעתם משקפת את יעילות המכות. כבר במכת ברד, שכפי שראינו בשבוע שעבר יש אלמנט מסוים של הכנעת מצרים מלבד המאבק להכרה בקב"ה, עבדי פרעה עולים על הבמה ומתחילים לשקף את הדאגה מן המחיר שהמכות גובות. במכת ארבה, הפותחת את פרשת בא, נוכחותם הופכת להיות מרכזית והם משקפים את תהליך השגת המטרה של המכות

1. שמות י' ז':

"ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש? שלח את האנשים ויעבדו את ד' אלוקיהם, הטרם תדע כי אבדה מצרים".

אבדון מצרים איננו שווה בעיניהם את המאבק התיאולוגי. הימנעותם מלהתערב בנעשה עד כה הייתה משום שהמכות הקודמות לא איימו לאבד את מצרים, ואילו המכות של פרשת בא שנועדו להוציא את ישראל ממצרים גובים מחיר כבד מדי.

הסרה מיידיה

אותה סיבה גם עומדת בבסיסו של שינוי נוסף לעומת פרשת וארא, וזהו הסרת המכות באופן מיידי וללא המתנה למחר, כבעבר. במכת ארבה נאמר לראשונה שפרעה ממחר לקרוא למשה ולאחר; עד אז, נאמר רק באופן סתמי "ויקרא פרעה" ואילו משלב הארבה ואילך

בשיעור לפרשת וארא בשבוע שעבר, עמדנו על ההבדל שבין מגמת המכות שבפרשת וארא לפרשת בא. כזכור, בפרשת וארא, עיקר המאבק שבין משה לפרעה הוא על עצם ההכרה בקב"ה ולמטרה זו מכוונות המכות, ואילו בפרשת בא תכלית המכות היא להוציא את ישראל ממצרים. מעת שפרעה הכריז בסיום פרשת וארא "ד' הצדיק ואני ועמי הרשעים" הושגה המטרה הראשונה והעלילה מתקדמת לשלב הבא שהיא הבאת פרעה לשלח את ישראל מארצו.

לאור זאת, אופי המכות משתנה בהתאם לצורך החדש והמכות שבפרשת בא שונים בתכלית השוני מאלה שבוארא. המאפיינים שציינו בשיעור הקודם ביחס למכות וארא היו:

- א. מכות מטטרות אך לא משחיתות.
  - ב. סילוק המכה, בעקבות דרישת פרעה, רק למחרת.
  - ג. העמדת החרטומים כעוזריו של פרעה.
- בפרשת בא, כל זה משתנה. מרגע תחילת הפרשה, אנו נתקלים במכות קשות שנועדו לשבור את הכלכלה המצרית. הארבה לא יציק למצרים אלא **יהרוס** את מלאי המזון שלהם. בעקבותיו, לא יישאר עוד אוכל מן הצומח. שלא כמו בדם, התבואה לא תיהפך להיות דוחה אלא היא תיעלם; שלא כמו בברד לא תשאר פליטה אלא כלל התבואה תיפגע. לא בכדי פרעה מגדיר את מכת ארבה "המוות הזה". מכת חשך השביתה את מהלך החיים לחלוטין והיתה מעין מוות זמני, ועל מכת בכורות וההשחנתה שבה אין צריך להרחיב את הדיבור. סיכומו של דבר מדובר באיום של הרס המדינה ובמכות שעניינם מוות.

הסיבה לכך פשוטה. בפרשה הקודמת היה צריך להביא את פרעה לידי הכרה פנימית ולכן היה מן הנמנע להפעיל כח רב מדי שהיה שובר אותו באופן מיידי. אך בשלב הנוכחי, בפרשתנו, הקב"ה מעוניין לגרום לפרעה לשלח את ישראל, ולשם כך יש מעבר לשימוש בכח רב שיכניע את פרעה וישבור אותו באופן מיידי.

אָמְרוּ הַתִּיבָב וְהָכֵן לָךְ כִּי-אֶכְלָה חֶרֶב סִבִּיבֶיךָ . טו מְדוּעַ
 נִסְחַף אֲבִירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי ה' הִדְפּוּ . טז הֲרֵבָה כּוֹשֵׁל גַּם-
 נָפַל אִישׁ אֶל-רַעְיוֹ וַיֹּאמְרוּ קוֹמָה וְנִשְׁבָּה אֶל-עַמְּנוּ וְאֶל-
 אָרֶץ מוֹלְדָתְנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה . יז קְרָאוּ שֵׁם פְּרַעַה
 מֶלֶךְ-מִצְרַיִם שְׂאוֹן הָעֵבֶיר הַמּוֹעֵד . יח חִי-אֲנִי נֹאֵם-
 הַמֶּלֶךְ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְּתוּב בְּהַרִים וּכְכַרְמֵל בְּיָם
 יְבוּא . יט כְּלִי גֹלָה עָשִׂי לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת-מִצְרַיִם כִּי-נָף
 לְשִׁמָּה תִהְיֶה וְנִצְתָה מֵאִין יוֹשֵׁב . כ עֲגֹלָה יָפָה-פִּיָּה
 מִצְרַיִם קָרָץ מִצְפּוֹן בָּא בָּא . כא גַּם-שְׂכָרִיָּה בְּקִרְבָּה כְּעֹגְלִי
 מִרְבֵּק כִּי-גַם-הִמָּה הִפְנוּ נְסוּ יַחֲדָיו לֹא עָמְדוּ כִּי יוֹם
 אִידָם בָּא עֲלֵיהֶם עַת פִּקְדָתָם . כב קוֹלָה כְּנָחֵשׁ יִלְךְ כִּי-
 בַחֲלִיל יִלְכוּ וּבְקִרְדָּמוֹת בָּאוּ לָהּ כַּחֲטָבֵי עֲצִים . כג כְּרָתוּ
 יַעֲרָה נֹאֵם-ה' כִּי לֹא יַחְקֹר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאִין לָהֶם
 מִסְפָּר . כד הַבִּישָׁה בַת-מִצְרַיִם נִתְּנָה בְיַד עַם-צִפּוֹן . כה
 אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל הֲנִנִּי פּוֹקֵד אֶל-אֲמוֹן מִנָּא
 וְעַל-פְּרַעַה וְעַל-מִצְרַיִם וְעַל-אֱלֹהֵיהָ וְעַל-מַלְכֵיהָ וְעַל-
 פְּרַעַה וְעַל הַבְּטָחִים בּוּ . כו וְנִתְּתִים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם
 וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל וּבְיַד-עַבְדָּיו וְאַחֲרֵי-כֵן תִּשְׁכַּן
 כִּי-מִי-קִדְּם נֹאֵם-ה'
 כז וְאַתָּה אֶל-תִּירָא עַבְדֵי יַעֲקֹב וְאֶל-תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הֲנִנִּי
 מוֹשִׁעַךְ מִרְחוֹק וְאֶת-זְרַעְךָ מֵאַרְץ שְׁבִיִּים וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט
 וְשָׁאֲנָן וְאִין מִחְרִיד . כח אַתָּה אֶל-תִּירָא עַבְדֵי יַעֲקֹב נֹאֵם-
 ה' כִּי אַתָּה אֲנִי כִּי אַעֲשֶׂה כְּלָה בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחַתִּיךָ
 שָׁמָּה וְאַתָּה לֹא-אַעֲשֶׂה כְּלָה וְיִסְרְתִיךָ לְמִשְׁפַּט וְנִקְהָ לֹא
 אֲנַקֶּךְ .

הרקע להפטרה:

נבואה זאת היא מן הראשונות שניבא ירמיהו על הגויים
 "אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא על הגויים" (תחילת
 פרק מ"ו). במצרים החל ובבבל כלה. בתופעה זו - של
 נביא לגויים - אין מן החידוש, כשם שבירמיהו מצינו
 קובץ נבואות על הגויים, כך גם בנבואות ישעיהו ועמוס
 ויחזקאל ועוד. אלא שיחיד הוא ירמיהו, שכבר מראשית
 שליחותו נקבע לו להיות נביא לגויים "נביא לגויים
 נתתיך" (א', ו); "הפקדתיך היום הזה על הגויים ועל
 הממלכות" (א', י).

ירמיהו מתייחס בנבואה לאירוע היסטורי, טראומתי
 לאזור כולו, והוא נושא את דברי נבואתו על רקע אירוע

זה. וזוהי מסגרת הנבואה:

3. ירמיהו מ"ו א-ב

א אֲשֶׁר הִיָּה דְבַר-ה' אֶל-יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא עַל-הַגּוֹיִם . ב
 לְמִצְרַיִם עַל-חֵיל פְּרַעַה נָכוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר-הָיָה עַל-
 נְהַר-פָּרֹת בְּכַרְכַּמֶּשׁ אֲשֶׁר הִפָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל
 בְּשָׁנַת הַרְבִּיעִית לַיהוֹיָקִים בֶּן-יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה .

ישנה בהילות¹. שיא התהליך הוא, כמובן, במכת בכורות
 כשפרעה נאלץ לרדוף אחרי משה אל ביתו ולהתחנן
 בפניו.

המשא ומתן

אף את המו"מ שבין פרעה למשה בעקבות מכות ארבה
 וחשך יש להבין על רקע זה. פרעה מציע למשה לאחר
 האיום בארבה שהגברים בלבד יצאו למדבר לעבוד את ד'
 ומשה מסרב להצעה, ודורש שכל העם ייצא. בהמשך,
 בלב המאפליה של מכת חשך, פרעה מתרצה לשלוח את
 הטרף אך מתנגד להליכת המקנה ומשה מתעקש שגם
 הצאן והבקר ילכו עמם. לא מדובר פה בהתמקחות בין
 תגרים כשמשה מעלה את המחיר בכל סיבוב ופרעה נאלץ
 לעשות וויתורים גדולים יותר, אלא מדובר באי הבנתו
 של פרעה את השוני שחל במגמת המכות. היות ומשה
 דבר בשעתו על הליכה של שלשה ימים במדבר וחזרה
 למצרים, פרעה מציע ללכת בהרכב חלקי על מנת לקיים
 את החג לקב"ה. בתחילה הוא סבור שהצעתו בדבר
 הליכת הגברים בלבד מספקת, שהרי הם אלה שאמורים
 לזכות; אף לאחר מכן, הנכונות להליכת הטרף ללא הצאן
 מניחה שמדובר בחגיגה דתית שבסופה יחזרו ישראל
 למצרים. התעקשותו על הישארות הצאן איננה בגלל
 ערכם הכלכלי אלא שזהו סימן שישראל אמורים לחזור
 למצרים. ואולם, זוהי בדיוק הסיבה שמשה מסרב
 להיעתר לכך. הצעתו ללכת לשלשה ימים הייתה תקפה
 לאורך פרשת וארא, כשהעיקרון השנוי במחלוקת היה
 ההכרה בדי. מרגע שמטרה זו הושגה, דרישתו של משה
 היא להוציא את ישראל ממצרים ועל כן ברור שהוא
 מתעקש על יציאת כלל ישראל, על צאנם, בקרם ושאר
 נכסיהם.

ההפטרה

ומסביר הרב ליכטנשטיין שאף ההפטרות של פרשיות
 וארא-בא משקפות את אותה ההבחנה שראינו בפרשיות
 עצמן. מוקד הפטרתה של וארא, כפי שראינו בשבוע
 העבר, היא "וידעו כל ישרי מצרים כי אני ה'" אך הפטרת
 בא עוסקת במחיר שמצרים תשלם ובזווית האנושית של
 הפגיעה במצרים.

2. ירמיהו מ"ו י"ג-כ"ח

יג הַדְּבַר אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֶל-יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא לְבוּא
 נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת-אָרֶץ מִצְרַיִם . יד הַגִּידוּ
 בְּמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְּמִגְדוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְּנֵף וּבַתְּחַפְּנָחַס

1 מעניין לציין שאף כאן מכת ברד נמצאת באמצע הדרך שבין שתי קבוצות המכות.
 מחד, לא נאמר בה "ויקרא פרעה" בלבד, כבמכות הקודמות לו, אך מאידך גם לא
 נאמר "וימהר פרעה" אלא "וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן". משמעות הדבר
 היא שיש כאן חשש של פרעה ממחירה של מכת ברד והוא מחזר אחרי משה
 הפסיק אותה, אך אין היא כה קשה ומזיקה כארבה והבאים אחריה.

תאור הקרב והמאורעות ההיסטוריים מצוי בפי יוסף בן מתתיהו, בספר מלחמות היהודים ספר עשירי, פרק ו. וכך מתאר יוספוס את האירוע הזה:

5. יוסף בן מתתיהו, בספר מלחמות היהודים ספר עשירי, פרק ו.

בשנה הרביעית למלכו תפס איש ושמו נבוכדנצר את השלטון על הבבלים. נבוכדנצר זה עלה באותו זמן עם חיל רב על כרכמיש העיר שעל נהר פרת, והחליט להלחם בנכו מלך מצרים, אשר סוריה כולה הייתה כפופה לשלטונו. כיון שנודעה לו לנכו כוונתו של מלך בבל על מסע המלחמה שהוא עורך נגדו, לא זלזל בדבר, אלא מיהר ויצא בחיל גדול אל פרת, כדי להלחם בנבוכדנצר. וכשבאו ליד התנגשות נחל נכו מפלה, ורבבות רבות מאנשיו אבדו בקרב. ומלך בבל עבר את הפרת וכבש את סוריה עד פלוסיון, חוץ מיהודה. ובשנה הרביעית למלך נבוכדנצר, והיא השמינית ליהויקים שליט העברים, יצא מלך מבל בחיל רב למלחמה על היהודים, ודרש מס עובד מיהויקים מתוך איומי מלחמה ... אולם בשנה השלישית שמע יהויקים שהמצרים יוצאים למלחמה על מלך הבבלים, ולא שילם לו את המס. אפס תקוותו נכזבה, כי המצרים לא העזו לערוך את מסע המלחמה. את הדברים האלה חזה ירמיהו הנביא והגידם לעם יום יום, כי לשווא נושאים הם את תקוותיהם אל המצרים, וכי עתידה העיר ליחרב ביד מלך בבל, ויהויקים המלך סופו לנפול בידו.

ההפטרה שלנו מתייחסת לשלב הבא בתהליך; המלחמה איננה בפרת אלא במצרים כשנבוכדנצר בא להכות את ארץ מצרים גופא. ההפטרה באה ללמדנו שמאחרי כל החלטה מדינית וצבאית, יש מחיר אנושי שיגבה מן המצרים. מאבק פרעה על מעמדו הגיאופוליטי לא יסתיים רק בירידת קרנה של מצרים אלא בכיבוש מצרים עצמה². ברם, ענינו של הנביא איננו במשמעות הכיבוש על מעמד מצרים אלא על החרב שתאכל בעם המצרי. תיאור המציאות הוא "כי אכלה חרב סביבך" ותחושת המצרים היא "קומה ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו מפני חרב היונה". מלבד החרב, אף הגלות מאיימת עליהם וארצם עתידה ליחרב: "כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נוף לשמה תהיה, ונצתה מאין יושב".

יש כמובן דמיון בין ההפטרה שלנו ובין הפטרת וארא, ובשניהם מדובר על העונש שיעניש ה' את מצרים. מצרים תובס במלחמה ועמה ילך בגלות. אלא בשפה הפטרה, שלא כמו בפרשה, המכות אינן באות בדרך של נס. מעצמת

העיר כרכמש נמצאת על שפת חלקו העליון של נהר פרת, עיראק של היום. העיר יושבת על פרשת דרכים, בן נינהו בירת אשור, חרן, וצפון סוריה. מיקומה הזמין כובשים לעשות מאמץ לכבשה. ואמנם, תחילה הייתה כרכמיש בשליטה מצרית, עברה לשליטה חתית, נפלה בידי אשור. כאשר כבשו הבבלים את חרן בשנת 609 לפני הספירה הנוצרית, נוצרה קואליציה בין האשורים והמצרים, נגד בבל. מתקופה זו נשאר כוח מצרי בכרכמיש ובסביבתה, וממקום זה שלטו בסוריה והתקיפו את הבבלים. בשנת 606 הצליחו המצרים להניס את הבבלים, ושנה אחר כך, בשנת 605 לפני הספירה הנוצרית ערך יורש העצר נבוכדנצר את צבאו, חצה את הפרת, הכה את הצבא המצרי שישב בכרכמיש, והניסו.

ניזכר עכשיו בנעשה בארץ באותם ימים. שלוש שנים לפני קרב כרכמיש ערך פרעה נכה מסע מלחמה בארץ. יאשיהו שמלך אז ניסה למנוע ממנו לעבור בה. בקרב מגידו נפגע יאשיהו ומת. פרעה המשיך בדרכו לחרן. לאחר שסיים את הקרב חזר לארץ, הסיר מכיסאו את יהואחז בנו - לאחר שלושה חודשי מלוכה - והמליך את יהויקים. אחת עשרה שנים מלך יהויקים (מלכים ב כג לו), בשנה הרביעית למלכותו התרחש קרב כרכמיש, ונוצחו המצרים על ידי הבבלים. שנה אחר כך, בשנה החמישית ליהויקים, כבש נבוכדנצר את ארץ ישראל ויהויקים היה לו עבד 3 שנים. אחרי 3 שנים מרד בנבוכדנצר, שלוש שנים עמד במרדו, עד שעלה נבוכדנצר וכבש את ירושלים, והמלך יהויקים נקבר "קבורת חמור סחוב והשלך מסביב לשערי ירושלים" (ירמיה כב יט). ירמיהו נושא את דבריו בצומת דרכים זו של ההיסטוריה שבה נפלה מצרים, ובבל תפסה את מקומה כאימפריה עולמית, ונושא דברי לעג למצרים. יש לירמיהו שתי מטרות בנבואתו:

א. להראות כי מצרים משלמת על רעותיה

ב. להחליש את האוריינטציה המצרית, בחינת: אויב אויבי - אוהבי. מצרים היא אויב בבל, ובכל זאת אל תתלו בה תקווה.

ירמיהו קורא נגד צבא מצרים שניגף ואומר

4. ירמיה מ"ו ז-י

ז מי-זה פִּיֹּאֵר יַעֲלֶה פְּנֵהֶרֶת יִתְגַּעְשׂוּ מִיָּמִיּוֹ. ח מִצְרַיִם פִּיֹּאֵר יַעֲלֶה וְכִנְהָרוֹת יִתְגַּעְשׂוּ מִיָּם וַיֹּאמְרוּ אַעֲלֶה אֲכַסְּהָ- אֶרֶץ אֲבִידָה עִיר וַיִּשְׁבִּי בָּהּ. ט עָלוּ הַסּוֹסִים וְהַתְּהַלְלוּ הָרֶכֶב וַיִּצְאוּ הַגְּבוּרִים כּוֹשׁ וּפּוֹט תִּפְשִׁי מִגֹּן וְלוֹדִים תִּפְשִׁי דְרָכֵי קֶשֶׁת. י וְהַיּוֹם הַהוּא לֹא-נִי ה' צְבָאוֹת יוֹם נִקְמָה לְהִנָּקֵם מִצְרַיִם וְאֶכְלָה חֶרֶב וְשָׂבְעָה וְרוּתָה מִדְּמַם כִּי זָבַח לֹא-נִי ה' צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל-נְהַר-פָּרָת.

2 רש"י יוצר פער זמן מסוים בין שני האירועים אך נראה שהנביא מציג את השני כבא בעקבות הראשון, כך שאף אם קיים פער כרונולוגי, עדיין הנביא תופס אותם עניינית כרצף אחד.

כלומר החיילים מאשימים את פרעה כי עשה הרבה רעש, שאון מלחמה, אך אחר לצאת למלחמה ובכך גרם לתבוסה.

11. האברבנאל:

הנכרים שהיו בהם, שבאו לעזרת מצרים, היו אומרים זה לזה: קומה ונשובה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו.

12. שד"ל:

ר' עזריה מן האדומים (ספר מאור עיניים פרק כא) אמר, שהוא רמז למלכות אשור ובבל, שהיה אות דגלם יונה.

אלא שלמרות הדמיון להפטרה של פרשת וארא מיחזקאל, המנבא אף הוא על שממה וחורבן של מצרים ("הנני מביא עליך חרב והכרתי ממך אדם ובהמה. והיתה ארץ מצרים לשממה וחרבה") יש הבדל בולט בין הנבואות. נימוקו של יחזקאל הוא "ויודעו כי אני ד' " ואילו ירמיהו מתעלם מכל זה ורק מתמקד בעצם החורבן. ומסביר הרב ליכטנשטיין שבנקודה זו, קיים דמיון בין ההפטרה לפרשה. אף בפרשה, האיש המצרי ברחוב משלם את מחיר מלחמתו של פרעה בעם ישראל: תבואתו ומחייתו נהרסים, חייו מושבתים ובנו הבכור מומת.

הרב סולובצ'יק זצ"ל שאל מדוע הקב"ה הרג את כלל הבכורות במצרים ולא הסתפק במה שנאמר בפרשת שמות שהקב"ה יהרוג את בנו בכורו של פרעה. תשובתו של הרב סולובצ'יק היתה כך: "כילד ברוסיה, שסבל מאנטישמיות מתמדת, ממי סבלתי? כשברחתי בדרך הביתה מאלו שרצו להכות ולהשפיל אותי, ממי ברחתי? לא מן הצאר אלא מן הבריון השכונתי!" לולא תמיכת העם ושותפותו, לא היו ישראל סובלים כפי שסבלו במצרים ולא היו מוכים כפי שהוכו. התמיכה העממית היא שאפשרה את דיכוי עם ישראל, ובני מצרים היו שותפים מלאים לשעבוד. גם בהפטרה, נתפסת "יושבת בת מצרים" כמזדהה עם פרעה ומסייעת בידו ועל כן היא ענשת יחד עמו.

בין תנין לעגלה יפה-פיה

בנקודה זו, מנגיד הרב ליכטנשטיין בין שתי המטאפורות המרכזיות של שתי ההפטרות. בנבואת יחזקאל, הדימוי המרכזי הוא התנין בעוד ירמיהו מנבא על עגלה יפה-פיה ומכנה את מצרים בתואר "עגלי מרבק". התנין מסמל כוח וקמאיות ומתאים כסמל בריאה אך איננו משמעותי לצריכה אנושית ואילו העגלה מזוהה עם הקיום האנושי. היא מספקת לאדם את מצרכי היסוד שהוא זקוק להם והינה חיה ביתית ומתורבתת שאינה משדרת עוצמה ואנרגיה אלא משק אנושי. העגלה איננה כוח בתוך הטבע, השולט על בעלי חיים, אלא היא נשלטת בידי

הצפון, בבל, היא המשמשת כלי ביד ה' להכות במצרים. גם כאן משתמשים במונח "מכה", אלא שהיא מכה בדרך הטבע: "לבוא נבוכדנצאר מלך בבל להכות את ארץ מצרים" ויתכן והנבואה מדברת על מסע נבוכדנצאר למצרים, כעשרים שנה אחר חורבן בית ראשון, בשנת 567 לפני הספירה, מסע הנזכר במקורות חוץ מקראיים. דבר ה' ליחזקאל בשנת עשרים ושבע לגלות יהויכין, היא שנת 570 לפני הספירה, אף הוא נבואה על כיבוש מצרים בידי מלך בבל

6. יחזקאל כ"ט יז-כא:

"**וְיָהִי בְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעֵי שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַזֶּה דְּבַר-ה' אֵלַי לֵאמֹר. יַח בֶּן-אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל הָעֶבֶד אֶת-חֵילוֹ עַבְדָּה גְדוֹלָה אֶל-צַר-כָּל-רֹאשׁ מְקָרָח וְכָל-כְּתֵף מְרוּטָה וְשֹׁכֵר לֹא-הָיָה לוֹ וְלִחֵילוֹ מִצַּר-עַל-הָעֶבֶדָה אֲשֶׁר-עָבַד עֲלֶיהָ. יֵט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲד-נִי ה' הַנְּנִי נִתַּן לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנִשְׂאָה הַמֶּנֶה וְשָׁלַל שָׁלָלָה וּבָזָז בָּזָה וְהִיתָה שֹׁכֵר לַחֵילוֹ. כּ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר-עָבַד בָּהּ נִתְתִּי לוֹ אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נֶאֱמַר אֲד-נִי ה'. כֹּה בַיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלֵךְ אֲתָן פֶּתַח-חַוּוֹן-פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי ה' "**

אלא שגם במלחמה בדרך הטבע ניכר הנס: "מדוע נסחף אביריך? לא עמד, כי ה' הדפו" בדומה לנאמר ביציאת מצרים: "ה' ילחם לכם". כלומר בכל המלחמות, הנצחונות והמפללות עלינו לראות את יד ה' העושה משפט בגויים הפוגעים בישראל, והמנהיג את דברי הימים. יש מספר הקבלות בין ההפטרה לפרשה. בעת הציווי על פסח מצרים שבפרשת בא, מודיע ה' על מכת הבכורות:

7. ההתרעה במכת בכורות

"**ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים, מאדם ועד בהמה ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים אני ה' "**

כלומר המכות לא באות על המצרים לבדם אלא גם על אלוהיהם.

8. ובהפטרה נאמר:

"**אמר ה' צבאות אלוהי ישראל, הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים, ועל אלהיה ועל מלכיה "**

9. בעת ההתראה על מכת הארבה מעיזים עבדי פרעה

ואומרים אליו:

"**עד מתי יהיה זה לנו למוקש? שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלוהיהם, הטרם תדע כי אבדה מצרים? "**

כלומר העם מכיר במה שמלכו עדיין אינו מכיר. גם

10. בהפטרה הכושלים הם האומרים איש אל רעהו:

"**קומה ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו, מפני חרב היונה. קראו שם: פרעה מלך מצרים שאון, העביר המועד "**

לגויים "כי אעשה כלה בכל הגויים", לבין העונש לעם ישראל "ואותך לא אעשה כלה". ומסביר הרב ריבלין את ההבדל באופן הבא: כשהגויים חוטאים אין הקב"ה מענישם בהתחלה. "כי לא שלם עון האמורי עד הנה" (בראשית טו-טז). לאט לאט מצטברים החטאים ורק כאשר הכוס מלאה רק אז הקב"ה מענישם. אבל אז העונש היחידי הראוי להם הוא מוות וכליון. אצל עם ישראל ההנהגה הפוכה. מיד כשעם ישראל חוטא הוא נענש: כיון שהוא לב באברים ואין הקב"ה יכול ורוצה שתפתח בו מחלה מסוכנת (כוזרי מאמר ב' אות לו ואילך) וכך נענש עמ"י על כל חטא וסובל לאורך כל ההסטוריה. אבל בזאת גם זוכה בחייו כי אף פעם לא מגיעה כמות החטאים למצב של כליה. וזהו ענין "בדמיון חיי" (יחזקאל טז-ו).

ההסטוריה מוכיחה את הנאמר לעיל. עמים ואמפריות שלטו בכיפה מאות שנים (מצרים, אשור, בבל, פרס, יון, ורומא) והיום אין להם קיום חי (אם כי השאירו חותמם בהסטוריה בארכיאולוגיה וכיו"ב). עם ישראל כמעט ולא היה אמפריה כלל. להיפך תמיד סבל יסורים, כבושים, וגלויות אבל עם ישראל חי. זהו אולי פשר צחוקו של ר"ע (מכות כד.) ששומע קול הממונה של רומי ויודע שאצל הגויים ימשך מצב כזה עוד מספר שנים, אבל בעתיד הם יכלו. ואילו צרות עם ישראל, כששועל יוצא מבית קדש הקדשים, מעידות שתהיה גאולה – "כי את אשר יאהב ה' יוכיח". (משלי ג-יב)

ומביא הרב ריבלין משל בשם הגאון מוילנה בענין זה: מלך אחד כעס על בנו שסרח, ונשבע לזרוק עליו סלע גדול. כשוד חמת המלך התחרט כמובן, אבל לא ידע איך להפר את שבועתו? בא חכם גדול ויעץ לו, לרסק את הסלע הגדול לחצצים קטנים, ואז לזרוק את גרגרי החצץ על הבן. אכן זריקת החצץ תארך זמן רב וגם תכאיב מאוד. אבל הבן ישאר חי גם אם פצוע. בכל מכה ומכה שסופג הבן הוא מרגיש כאב אבל הוא צוחק ושמח. יתכן שזו כוונת הנאמר בהגדה "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו". אוי היה לנו אם רק אחד היה עומד עלינו לכלותינו כי אז לא היתה לנו תקומה. אלא "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו" ואם החצצים מרובים, סימן ש"הקב"ה מצילנו מידם".

אחרים. כל זה הופך את העגלה לדימוי גרוע עבור מטרתו של יחזקאל אך טוב מאד לנושא שירמיהו מעוניין בו. כמו כן, העגלה מהווה סמל לבורגנות שבעה ודשנה, ושחיתתה ע"י הכוח הבבלי ("קרץ מצפון בא בא") מסמלת את הרס החיים הנוחים של המצרים.

ומסביר הרב ליכטנשטיין שאף סיום ההפטרה בהבטחה לישראל ממוקדת בזוית הראיה של האדם הסובל ולא בהשלכות התיאולוגיות או הממלכתיות של הגאולה:

13. ההבטחה:

"ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד. אתה אל תירא עבדי יעקב נאם ד', כי אתך אני, כי אעשה כלה בכל הגויים אשר הדחתיך שמה, ואתך לא אעשה כלה, ויסרתוך למשפט ונקה לא אנקך".

כלומר הדגש הוא על כך שהעם יזכה לשקט ושלווה ושהחרדות תיעלמנה. לא מדובר על הרמת קרן ישראל או הכרזה לגויים שיכירו בקב"ה אלא בעצם השקט. אם נתבונן בפסוק השני, נראה שהבטחתו מינימאלית, ועיקרה שהקב"ה לא יעשה כלה מישראל. כמו כן, הדגש החוזר בשני הפסוקים הוא "אל תירא עבדי יעקב" - החרדה מעצם הקיום והחשש מפני החרב. הנחמה שבנבואה מכוונת לא רק כלפי קיומו של ישראל כעם, אלא אף כלפי היחידים.

ונראה להוסיף שיייתכן והכפילות בשני הפסוקים הללו מכוונת כלפי שתי הנבואות שירמיהו ניבא על מצרים. הפסוק הראשון מכוון כלפי הנבואה הסמוכה לה, ומוקד הפסוק הוא השקט המובטח לאדם מישראל. הפסוק השני חוזר ומתייחס לנבואה הקודמת שעסקה בירידת קרנה המדינית של מצרים כאומה, ומנבא בדרך הנחמה על גורלו של ישראל כעם שלא ייכחד ויכלה אלא יתקיים כעמו של הקב"ה.

את ההבטחה: **"אתה אל תירא עבדי יעקב, נאם ה', כי אתך אני, כי אעשה כלה בכל הגויים אשר הדחתיך שמה, ואתך לא אעשה כלה, ויסרתוך למשפט ונקה לא אנקך"**

14. מבאר רד"ק:

"ואתה אל תירא: שאינך כמותם, ואף על פי שהם ישבו בארצם, אחר גלותם, לא יהיו שלווים ושקטים, אלא סופם שיכלו מהיות גוי ולא ייזכר שמים, וישראל לא יסוף שמים וזכרם יעמוד כימי השמים על הארץ"

15. וכך מבאר רש"י:

"ונקה לא אנקך - לשון טיאוט והשמד וכן תרגמו יונתן לשון כליה"

ומסביר הרב ריבלין (המשגיח בשיבת כרם דיבנה) ירמיהו לא טוען שעם ישראל לא יקבל עונש. להיפך "ויסרתוך למשפט"! אבל מציין הבדל גדול בין העונש